

EVANGELIE VAN HET GOUDEN ROZENKRUIS

Ruud Offermans

'De gnostici geloofden niet dat Jezus letterlijk als martelaar stierf, maar dat zijn dood symbolisch een diepe mystieke waarheid weergaf. Jezus imiteren betekende niet streven naar martelaarschap maar sterven aan je eigen lage zelf en herrijzen in de Christus binnenin je.'

Timothy Freke & Peter Gandy.

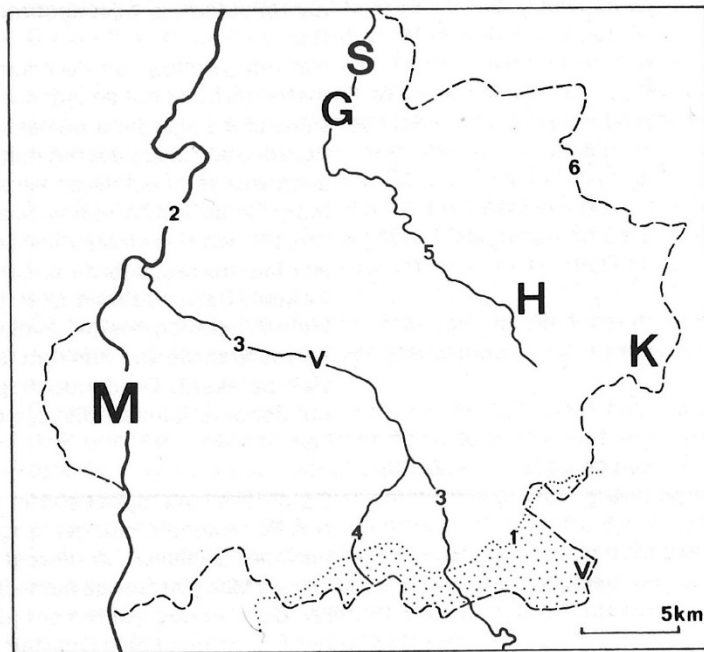
Het is een aantrekkelijke gedachte: het Limburgs als een mengeling van Duitse, Nederlandse en Franse elementen, als een weerspiegeling van de ingewikkelde geschiedenis die de regio en haar dialecten achter zich hebben liggen.

Marc van Oostendorp.

VOORWOORD

De ligging van de Nederlandse Ardennen

1. rand van de streek, 2. Maas, 3. Geul, 4. Gulp, 5. Geleenbeek, 6. rijksgrens. G Geleen, H Heerlen, K Kerkrade, M Maastricht, S Sittard, V Vaals (rechts) of Valkenburg.

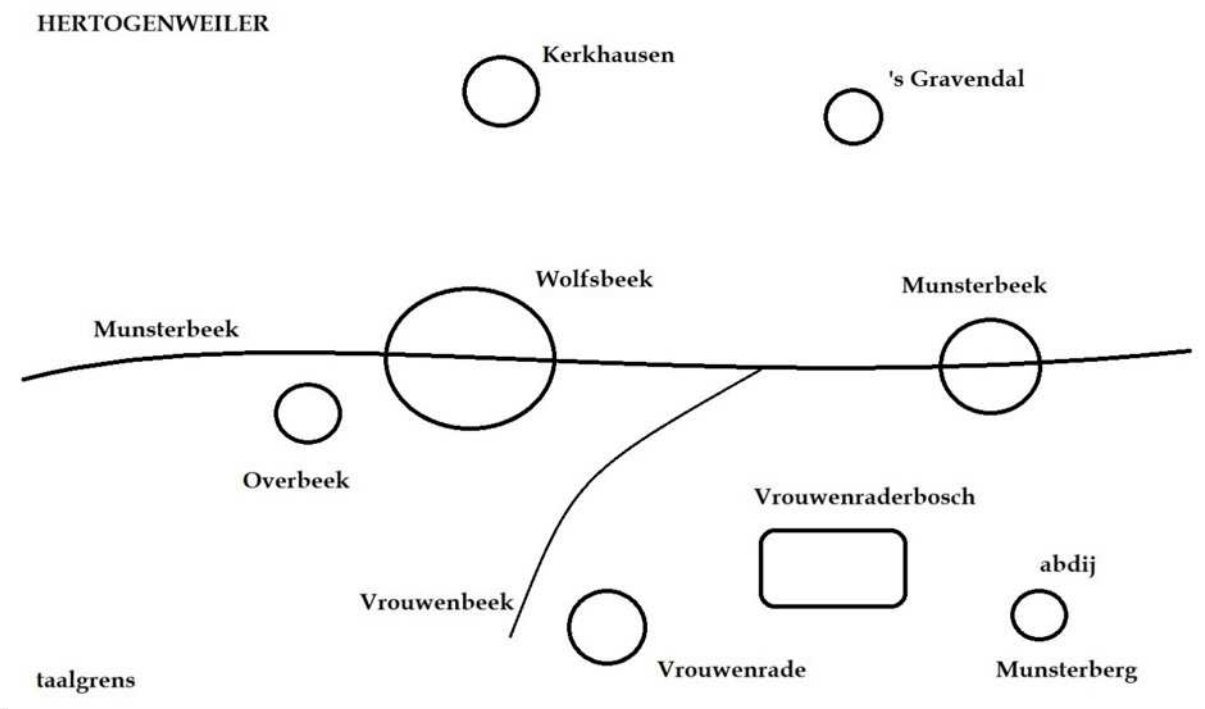
Aard

kundig zijn de Nederlandse Ardennen vooral interessant doordat de er aanwezige hooggelegen vlakten de enige landschapselementen binnen onze grenzen zijn, waarvan het reliëf en de bodemgesteldheid informatie verschaffen over de wijze waarop de verwerking en de denudatie onder de warme, vochtige klimaatomstandigheden van het Tertiair verliepen. Bijzonder aandacht verdienen daarbij de in Nederland verder alleen in sommige andere delen van Zuid-Limburg gevormde, als dolines bekende oplossingstrechters. Vooral geologisch van betekenis zijn het lokaal aan het oppervlakte voorkomen van het Boven Carboon, Akens Zand, Hervens Zand en enkele oude rivierafzettingen.

Evenals een groot deel van overig Zuid-Limburg bezitten de Nederlandse Ardennen in biologisch opzicht bijzondere betekenis doordat er een groot aantal planten- en diersoorten voorkomen en sommige daarvan elders in ons land niet of maar weinig worden aangetroffen. Behalve met de grote variatie in bodemgesteldheid hangt deze soortenrijkdom samen met het van plaats tot plaats nogal uiteenlopen van het (micro)klimaat en de aanwezigheid van diverse, min of meer natuurlijke vegetatietypen. Bij het laatste denken we vooral aan de begroeiing van de oude bossen, graften, holle wegen houtsingels en kalkgraslanden. Aperte vermelding waard zijn in de Nederlandse Ardennen het bijzonder karakter van sommige loofbossen en de zinkflora in het Geuldal.

H.A. Visscher / Reisboek voor het Nederlands landschap. Unieboek, Bussum (1982).

HET VERHAAL

Schematisch overzicht van de gemeente Wolfsbeek.

Vergezicht vanaf Vrouwenrade.

Woonhuis van de familie van Sevenant.

Vrouwenrade lag diep verscholen in het Mergelland in een gebied dat de Nederlandse Ardennen werd genoemd. Vrouwenrade behoorde tot de gemeente Wolfsbeek. Het dorpje kenmerkte zich door veelkleurige kozijnen, ramen en deuren.

Veelal opgetrokken uit kolenzandsteen, die plaatselijk werd gewonnen.

Vrouwenrade behoorde tot de gemeente Wolfsbeek dat een oude kern had. Bestaande uit een Proosdij, een Proosdijhoeve, een tiendschuur en een kasteel.

Noemenswaardig is de villawijk Overbeek die tegen een helling gebouwd was. Stroomafwaarts van de Munsterbeek lag de kern Munsterbeek met de abdij

Munsterberg. Vrouwenrade was vroeger een aparte gemeente geweest maar bij de herindeling bij Wolfsbeek gevoegd. Vrouwenrade lag bij de taalgrens. De grens tussen Romaans en Germaans. Vrouwenrade kenmerkt zich door de veelkleurige kozijnen en deuren van de aanwezige huizen.

Vrouwenrade bezat ook een kerk. Gewijd aan de Heilige Martinus. Hier in de buurt woonde de familie van Sevenant. Vader Rutger en moeder Madeleine en zoon Florian. Ze hadden het naar hun zin daar in Vrouwenrade. Dit Vrouwenrade was genoemd naar een middeleeuwse abdis van het klooster Munsterberg dat al eeuwen bestond.

De kerk van Vrouwenrade.

Madeleine en Rutger van Sevenant hadden respectievelijk theologie en fysische geografie gestudeerd in

Utrecht. Madeleine werkte als parochie-pastores aan de kerk van de Heilige Martinus. Rutger was bezig met z'n hobby: het geheim landschap. Verder probeerde hij de taal van de gemeente Wolfsbeek in kaart te brengen. In het kader van historische geografie.

Ze hadden daardoor een grote binding met de abdij van Munsterberg.

Inleiding

Communicatie is een fundamentele vorm van sociaal gedrag. Daarmee treden mensen als individu of als groep met elkaar in contact. Van de middelen om communicatie tussen mensen tot stand te brengen, is taal de belangrijkste. Zonder taal zijn omgang en samenwerking van mensen nauwelijks voorstelbaar. In het functioneren van taal zijn twee essentiële aspecten te onderscheiden. Enerzijds dient de taal als communicatief systeem een praktisch doel: ze regelt de onderlinge verstaanbaarheid en de interactie tussen de leden van een taalgemeenschap. Taal verbindt de leden van een gemeenschap echter nog op een andere manier: ze is een symbool van eenheid en eigenheid. 'Als je Limburgs dialect spreekt, hoor je dingen die je anders niet te weten komt.'

Oordelen over de kwaliteit, de adequaatheid en de status van talen en taalvariëteiten hangen meestal primair samen met de maatschappelijke status van de

groepen die ze gebruiken. Een hoge of lage status van de gebruikersgroep. Het ingewikkelde samenspel van normen, waarden, attitudes, maatschappelijke status en taalgebruiksstatus bepaalt of en wanneer dialectsprekers met bijvoorbeeld een Limburgs accent al dan niet serieus worden genomen of voor dom of brutaal worden versleten. In alledaagse situaties maar juist ook in de media is dit aan de orde van de dag en dat kan voor de betrokkenen soms erg vervelend zijn. In de rest van Nederland wordt een beetje neergekeken op provincialen. Een accent wordt gerelateerd aan dommigheid of onnozelheid. Denk maar aan de Frater Vrenantius-act van Wim Sonneveld of de Cora van Mora-reclame: Brabanders en Limburgers worden gezien als lollige objecten. Heb je wel eens iemand met een Limburgs accent reclame voor laptops horen maken? In Hilversum laten ze die mensen alleen vlaaien of kroketten aanprijzen.

Als een taal verschillende variëteiten kent, is er meestal één die een overkoepelende gesproken en geschreven functie heeft en gestandaardiseerd is. Die variëteit wordt gewoonlijk aangeduid als 'standaardtaal'. In het geval van het Nederlands is de term 'Standaardnederlands' van toepassing. We spreken dan van het zogenaamde AN (Algemeen Nederlands).

Mede als gevolg van het proces van natievorming in het Europa van de negentiende eeuw, het daardoor

versnelde standaardisatieproces en de toenames van het grootschaliger gebruik van standaardtalen binnen de meeste West-Europese taalgemeenschappen, is de positie van de dialecten drastisch veranderd. Dat geldt ook voor Nederland, waar allereerst de dialecten in de steden en later ook die op het platteland een steeds uitgesprokener profiel hebben gekregen. De oorspronkelijke regionale of zelfs lokale dialecten kregen daardoor steeds meer ook het karakter van sociolecten. Standsverschillen kwamen steeds sterker in taalgebruiksverschillen tot uitdrukking. Dialect werd steeds meer de taal van de lagere sociale milieus. Dit proces van 'sociolectisering' van de oorspronkelijke lokale en regionale dialecten voltrekt zich echter in Limburg in het algemeen in mindere mate en in een minder snel tempo dan in de rest van Nederland. De meest recente informatie over het gebruik van de Limburgse dialecten en over de opvattingen en houdingen van Limburgs tegenover hun eigen dialecten vinden we in de uitkomsten van de tussen augustus 2001 en april 2002 gehouden Grote Limburg-Enquête. Ze laat zien dat 99% van de in Limburg wonende respondenten het dialect van zijn of haar woonplaats te kunnen verstaan, terwijl 83% zegt dit dialect ook te kunnen spreken. Situaties waarin meer dan 80% van de respondenten aangeeft meestal dialect te spreken, zijn gesprekken met andere dialectsprekers uit de

woonplaats, met de ouders, met vrienden, met de kapper, met de bakker/slager en met mensen in de eigen straat. Tussen de 60 en 80% zegt dialect te spreken op het werk of op school, met de huisarts en aan de telefoon met een onbekende.

De Limburgse jeugd is het niet eens met de visie van de oudste generatie dialectsprekers die zichzelf zien als de gebruikers en behoeders van hét dialect en vinden dat de jeugd geen dialect meer spreekt: Wellicht is de kern van de generatiekloof die hier zichtbaar wordt precies de definiëring van de term 'dialect'. Oudere Limburgs definiëren dialect op een statische en aan hun generatie gebonden manier en stellen vast dat de jeugd een op veel punten daarvan verschillende omgangstaal gebruikt en concluderen daaruit dat de jeugd geen dialect meer spreekt. Limburgse jongeren zien dialect daarentegen als een dynamisch, van generatie op generatie veranderend gegeven en claimen bijgevolg dat hun omgangstaal, hoe verschillend die ook is van hetgeen hun grootouders spreken, het hedendaagse Limburgse dialect is. Hoe de ontwikkelingen in Limburg in de toekomst ook zullen zijn, de cijfers en beschouwingen over het gebruik van en de opinies over de Limburgse dialecten laten zien dat het dialect in Limburg nog springlevend is.

Plaats	Ouders onderling*	Ouders met kinderen**	Kinderen onderling*
Nederland	26,1	12,2	12,8
Limburg	60,6	35,3	46,6
Drenthe	55,6	19,5	19,4
Groningen	41,9	11,4	12,1
Overijssel	35,7	15,3	7,8
Zeeland	30,9	11,1	14,9
Friesland	57,8	46,0	46,7

* Driessen & Withagen (1998); ** Boves & Vousten (1996)

Tot in de jaren zeventig van de vorige eeuw werd het taal didactische en publieke debat over dialect, standaardtaal en school nog in belangrijke mate gedomineerd door opvattingen en denkbeelden van taalkundigen en taaldidactici uit de 'strengere' school, die alles wat van het dominante en prestigieuze Standaardnederlands afweek als irrelevant, onbeschaafd en onlogisch afgewezen en bestreden. De meest trefzekere kritiek op de taalachterstand- en compensatiefilosofie kwam van de Amerikaanse sociolinguïst William Labov. Op basis van zeer gedetailleerd empirisch onderzoek naar het taalgebruik liet hij zien dat er geen sprake was van een taalachterstand of van gebrekkig of minder logisch taalgebruik, maar van een taalverschil, van verschillende, volwaardige taalsystemen met eigen regels en wetmatigheden. Beide variëteiten (het Limburgs en het Standaardnederlands) beschikken over gelijkwaardige mogelijkheden om logische inhoud te drukken, voldoen aan de communicatieve behoeften van de gemeenschap die er gebuikt van maakt en

kunnen zich zowel qua structuur als conceptueel aanpassen aan nieuwe communicatiebehoefte en omstandigheden.

De kern van deze opvatting is dat niet-standaardvariëteiten geen gebrekkige of onlogische afleidingen of verbasteringen van een standaardtaal zijn, maar volwaardige natuurlijke taalsystemen met eigen regels en wetmatigheden, en dat kinderen, onafhankelijk van verschillen op analoge en gelijkwaardige wijze ontwikkelen.

Sjaak Kroon & Ton Vallen / Dialect en school in Limburg. Studies in meertaligheid. Aksant, Amsterdam (2004).

Stelling	Eens
Aan bekende Nederlanders uit Limburg mag je best horen waar ze vandaan komen	93,3%
Dialect spreken schept een gezelliger sfeer dan Algemeen Nederlands (AN) spreken	84,2%
De Limburgse dialecten zijn rijker en mooier dan het AN	82,8%
Wie zijn dialect verliest, verliest een stuk van zijn eigenheid	82,4%
Op regionale en lokale radiostations zou meer dialect moeten worden gesproken	82,3%
De Limburgse dialecten zullen altijd blijven bestaan, ook al verkleinen de verschillen	80,7%
Stelling	Oneens
Dialect is een slordig, 'plat' taaltje	96,15%
Dialect wordt vooral gesproken door wie niet beter kan	90,63%
Dialect is datgene wat ieder van ons spreekt, zodra hij niet voldoende zijn best doet om keurig AN te spreken	84,90%
Met de kinderen thuis dialect spreken, is nadelig voor hun latere AN-kennis	81,19%

Actiepunt	Eens
De kinderen in het Limburgs opvoeden	82%
Meer Limburgs op de regionale radio en televisie	70%
In het onderwijs structurele aandacht schenken aan het Limburgs	64%
In zoveel mogelijk situaties het Limburgs gebruiken	60%

In het dagelijks taalgebruik wordt met de geografische term Limburgs onder meer verwezen naar de dialecten van Belgisch- en Nederlands-Limburg als zodanig, hoewel niet elke taalvariëteit in deze gebieden in taalkundig opzicht ook Limburgs te noemen is. Zo worden de dialecten in het noorden van Nederlands-Limburg weliswaar Noord-Limburgs genoemd, maar in wezen betreft het hier dialecten die taalkundig tot de Zuidelijk-centrale groep worden gerekend waar ook het Brabants onder valt. Samen met de aangrenzende dialecten in Duitsland worden ze ook wel Kleverlands genoemd.

Ook in het westen van Belgisch-Limburg worden dialecten gesproken die taalkundig tot het Brabants behoren (met de Uerdinger linie als uiterste isoglosse van het Limburgs), terwijl in Nederland de dialecten in het uiterste zuidoosten van Noord-Brabant taalkundig juist weer Limburgs zijn. In het zuidoosten van Limburg behoren het Kerkraads, Bocholtzer en het Vaalser dialect in taalkundig opzicht tot de Ripuarische dialecten (de Benrather linie), hoewel ze met name door de sprekers zelf vaak gewoon Limburgs genoemd worden.

In het Oudnederlandse taalgebied ontstond rond de 8^e eeuw een scheiding, doordat het Oudnederlands in het zuidoosten van het huidige Nederlandse taalgebied onder invloed van het Merovingische en vooral ook het

Karolingische hof kwam. Het zwaartepunt hiervan lag rondom Aken, Luik en Keulen. Hier werden echter geen Oudnederlandse, maar Oudhoogduitse dialecten gesproken.

In het Oudnederlandse taalgebied bevonden zich destijds (zeker na de ondergang van Dorestad in het midden van de 9^e eeuw) geen steden die het politiek-economische belang (en het bijbehorende prestige) van deze nederzettingen konden evenaren, een situatie die zich tot de opkomst van de Vlaamse steden in de late 10e en vroege 11e eeuw zou handhaven. Hierdoor vond er een verspreiding plaats van bepaalde Hoogduitse kenmerken onder de Oudnederlandse dialecten, waarvan de resulterende vorm het Oud-Oost-Nederlands is. De Oudnederlandse dialecten - waar deze ontwikkelingen (ook wel de Keulse expansie genoemd) niet of nauwelijks plaatsvonden - worden West-Oudnederlands (of Oud-Westnederfrankisch) genoemd. Het Oud-Oost-Nederlands (of Oud-Oostnederfrankisch) is de directe voorloper van de huidige Zuid-Limburgse en Midden-Limburgse dialecten.

In de 12^e eeuw was de Hoogduitse invloed gestopt. In de loop van de twee voorgaande eeuwen hadden typisch Middelnederlandse klankontwikkelingen (zoals eindklankverscherping, assimilatie en reductie) zich

langs de afnemende Hoogduitse invloeden doorgezet. Desalniettemin, en ondanks het feit dat de plaatselijke woordenschat vrijwel geheel Nederfrankisch van aard bleef, is het Limburgs uit deze periode over het algemeen eenvoudig te onderscheiden van de overige tot het Middelnederlands gerekende hoofdgroepen (het Hollands, Vlaams, Brabants en Oost-Middelnederlands).

Geschiedenis

Na de 3e eeuw verandert aan de benedenloop van de Rijn de dynamiek tussen de Germanen en Romeinen. Waar in eerdere eeuwen onderling vooral handel werd gedreven met incidentele strooptochten, vestigden zich een reeks crisissen binnen het Romeinse Rijk in toenemende mate Germanen aan de linkeroever van de Grote Rivieren. Deze stammen spraken naar alle waarschijnlijkheid voornamelijk dialecten die uit het Wezer-Rijn-Germaans waren ontstaan en die in 5e eeuw in het zogenaamde Oudfrankisch samengingen.

Het culturele overwicht van de Romeinen was desalniettemin groot, hetgeen zich uitte in een relatief geleidelijke overname van het taallandschap en in het overnemen van talrijke Latijnse leenwoorden, met name in voorheen sterk geromaniseerde gebieden waar deze Germanen zich vestigden. Het gevolg hiervan is dat, in vergelijking met alle andere West-Germaanse

taalvariëteiten, de hoeveelheid vroege Latijnse leenwoorden onder de Limburgse dialecten en die van het aangrenzende Rijnland het grootst is en dat er in delen van de Limburgse lange tijd tweetalige Romaans-Germaanse taaleilanden bestonden. Zo werd de streek rondom Sint-Truiden en het gebied tussen Aken en Vaals pas na de 10e eeuw definitief geermaniseerd. Van deze taalontwikkeling zijn nog sporen terug te vinden; zoals bij het nabij Maastricht gelegen dorp Cadier en Keer, waarbij Cadier de Romaanse en Keer de Germaanse evolutie vormt van het oorspronkelijke Latijnse woord voor een verwarmd badhuis, het calidarium.

Doordat de Tweede Germaanse klankverschuiving zich vanaf de 6^e eeuw vanuit het Zuidwesten van Duitsland steeds noordelijker uitbreidt, deelt het Oudfrankisch zich op in een niet-verschoven variant (het Oudnederlands, ook wel Oudnederfrankisch) en diverse verschoven varianten; de aan en rond de Midden-Rijn gesproken dialecten van het Oudhoogduits. De latere Limburgse dialecten vinden hun oorsprong in de oostelijke tak van het Oudnederlands, ook wel Oostnederfrankisch genoemd. Enkele van de vroegst bekende Nederlandse teksten zijn in deze variant geschreven, zoals bijvoorbeeld de beroemde Wachtendonckse Psalmen uit de 10^e eeuw.

Zowel het Oost- als Westoudnederlands dragen bij aan de formatie van het Middelnederlands, maar na de 13e eeuw worden kenmerken die typerend zijn voor het Vlaams en Brabants (beide westelijke dialecten) dominanter in de schriftelijke bronnen. Hoewel de Middelnederlandse schrijftaal relatief homogeen is, wordt dit voor de gesproken taal niet aangenomen. Het Limburgs vormt één van de vijf hoofddialecten van het Middelnederlands.

De Limburgse dialecten van het Middelnederlands typeren zich door kenmerken van de Tweede Germaanse klankverschuiving, die zich vanuit de stad Keulen naar het noordwesten uitbreidden. Een specifiek voorbeeld is de aanwezigheid van de ik-ich-isoglosse in Middelnederlandse vormen van het Limburgs, terwijl deze verschuiving van ik naar ich in het Oudoostnederlands (de directe voorloper van de huidige dialecten in Midden- en Zuid-Limburg) nog niet had plaatsgevonden.

Traditioneel wordt de Slag bij Woeringen (1288) gebruikt om een keerpunt in de taalgeschiedenis van het Limburgs te markeren. Na deze veldslag heroriënteerde de Limburgse regio zich. Het oude hertogdom Limburg, het graafschap Dalhem en het huidige Nederlands Zuid-

Limburg stonden als de zogeheten Landen van Overmaas nu onder bestuur van het hertogdom Brabant. In plaats van dat men zich bleef richten op de nabijgelegen Duitse steden verschoof het zwaartepunt van de economische en culturele betrekkingen naar het westen, waar de bloeiende Brabantse steden, en verderop in Vlaanderen Gent, Brugge en Ieper lagen. Met de dominantie van de Brabantse dialecten (de Brabantse expansie) volgde een ontwikkeling in omgekeerde richting met typisch Middelnederlandse klankontwikkelingen – zoals eindklankverscherping, assimilatie en klinkerreductie – die zich langs de afnemende Hoogduitse invloeden doorzetten. De overname van Brabantse kenmerken vond eerst en het sterkst plaats in de dialecten in het huidige Belgisch-Limburg, het Maastrichts en Weerts, door de ligging ten westen van de Maas.

Toen rond het begin van de 16^e eeuw de eerste verregerende pogingen werden gedaan om het Nederlands te standaardiseren, was de basis daarvan vooral het Brabants. Toen tijdens de Tachtigjarige Oorlog Antwerpen viel, verschoof het culturele, politieke en economische zwaartepunt naar de Noordelijke Nederlanden, in het bijzonder het gewest Holland. Het gevolg was dat het Hollands, echter op basis van het Brabants, een grote invloed kreeg op de

vorming van de Nederlandse standaardtaal, meer in het bijzonder op de uitspraak. Hierdoor zijn er tegenwoordig relatief weinig sporen van de Limburgse dialecten terechtgekomen in de Nederlandse standaardtaal. Omgekeerd heeft de Nederlandse standaardtaal wel een groeiende invloed op de Limburgse dialecten, die met name sinds de 19^e eeuw steeds meer het Standaardnederlands toe groeien.

De oudste in een Limburgs dialect geschreven teksten dateren uit de 19^e eeuw. Een voorloper is het in het Maastrichts geschreven Sermoen euver de Weurd ('Preek over de woorden') uit 1729.

Sermoen

God bewaor uch es gaer gei Mastreechs en kónt*, zoe zag mien auw moor. Die ein zaak neet alle daog en doen*, die meine: zij hajje* alle de sjoenheid van 't Mastreechs al weg, as ze de Mastreechsen Diksenarium* ins ingezeen hèbbe. Mer* wat zien ze d'r neve! Weite ze ouch, dat de sjoenheid van ein spraok 't nótste* dingk van de werreld is; ein dingk zoe nót dat me ete, drinke, jao alles daoveur zou laote stoon? En huurt me ouch ei paar mooswiever zich de woerheid zègke, en dat dan de manslui tösse kómme, wat is dat neet ei plèzeer as me huurt wie hun dej babbej* geit; en daobij de sjoenste wäörd van de werreld, par exempel: doe sjwerenootse*